

Katja Repo

Muuttuvan työelämän äidit ja lastenhoidon merkitykset¹

Työssäkäyvät vanhemmat elävät arkeaan mitä moninaisemmissa perheen ja työn yhteensovittamisen käytännöissä. Työn tekemisen tavat ovat muuttuneet viime vuosina paljon. Harriet Presserin (2003) mukaan olemme siirtymässä yhä suuremman määrän 24 tunnin ja seitsemän päivän talouteen, missä erilaisia palveluja tuotetaan taukoamatta. Tämän kehityssuuntauksen mukaisesti yhä useammat pienten lasten vanhemmat työskentelevät iltaisin, öisin ja viikonloppuisin (Salmi 2001, 57). Myös tietotyön² yleistyminen on osaltaan muuttanut työaikanormeja. Rajan vetäminen työajalla ja ylityönä tehdyn työn välille on vaikeaa, sillä tietotyö ei edellytä tekijältään työn tekemistä aina määrättyssä paikassa tai määrättyyn aikaan (ks. Kivimäki 2003; Julkunen ym. 2004). Nykyään yhä useammat lapsiperheen vanhemmat yhdistävät työtä ja perhettä tilanteessa, jossa perinteiset työaikamallit ovat tulleet yhä harvinaisemmiksi.

Suomalaiset vanhemmat eivät ole kuitenkaan yksin. Meillä on kansainvälisesti mittavia sosiaalipoliittisia toimenpiteitä, jotka tukevat vanhempia eri elämäntilanteiden yhdistämisessä. Niihin sisältyvät vanhempainvapaat, subjektiivinen oikeus kunnalliseen päivähoitoon, koululaisten iltapäivähoito, yksityistä hoitoa subventoivat kotihoidon ja yksityisen hoidon tuki sekä lakisääteinen oikeus työstäpoissaoloon alle 10-vuotiaan lapsen sairastaessa.

Perheen ja työn yhteensovittamista kehystävät sekä sosiaalipoliittiset etuudet että työelämän organisoitumisen muodot. Perheen ja työn yhteensovittamisella on näin monia rakenteellisia ja poliittisia reunaehtoja (ks. myös Kivimäki 2003; Salmi 1996; 2004a). Työssäkäyvät vanhemmat muokkaavat näitä arkielämän rakenteellisia ja poliittisia ehtoja eletyksi elämäksi. Rakenteelliset ehdot ja arkinen elämä ovatkin jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään. (Ks. Salmi 2004b, 23.) Ihmiset toimivat yhtäaikaan sekä yhteiskunnassa, työelämässä että perheen piirissä ja kokoavat erilaiset elämäntilanteet mahdollisimman toimivaksi kokonaisuudeksi (Kivimäki 1996, 117-118; Salmi 2004a, 8).

Perheen ja työn yhteensovittamisessa on kyse ilmiöstä, jossa yksityinen per-

he-elämä ja julkinen työelämä muovaavat jatkuvasti toinen toistaan. Christena E. Nippert-Eng (1996) on esittänyt, että työntekijät myös aktiivisesti neuvottelevat ja näin merkityksellistävät työn ja kodin välistä rajaa ja suhdetta. Tätä ajatusta seuraten voidaan esittää, että työssäkäyvät vanhemmat merkityksellistävät lastensa hoitoa ja sen suhdetta työelämään. Tässä artikkelissa tutkitaan lastenhoitoa osana perheen ja työn yhteensovittamista. Lastenhoitoa lähestytään arkielämän toimijoiden ja heidän lastenhoidosta esittämiensä merkitysten näkökulmasta. Tällainen arjesta ja toimijoista käsin rakentuva tutkimusasetelma antaa tilaa nimenomaan työn ja perheen vuorovaikutteisuuden tarkastelulle (ks. Salmi 2004b, 28). Artikkelissa tarkastellaan, kuinka kahden palkansaajan perheiden äidit merkityksellistävät lastensa hoitoa perheen ja työn yhteensovittamisen kontekstissa. Artikkelissa etsitään vastausta erityisesti kysymykseen, minkälaisia merkityksiä kahden palkansaajan perheiden äidit tuottavat alle kouluikäisten lastensa hoidosta tilanteessa, jossa vanhempien työ asettaa erityisiä haasteita lastenhoidolle ja sen organisoimiselle.

Aineisto

Artikkelin aineisto on kerätty EU:n rahoittaman Soccare-tutkimushankkeen³ yhteydessä. Kyseisen projektin tarkoituksena oli tarkastella perheen ja työn yhteensovittamista haastatteleamalla neljää erilaista perhetyyppiä. Haastateltaviksi pyrittiin valitsemaan erityisesti perheitä, joissa perheen ja työn yhteensovittamisen uskottiin olevan haastavaa. Yhdeksi tällaiseksi haasteellisuuden kriteeriksi asetettiin perheen vanhempien urasuuntautuneisuus tai epäsäännölliset työajat. Aikaisempi tutkimus (ks. Kinnunen ym. 1995, 3-4) on osoittanut, että lapsiperheissä, joissa molemmat vanhemmat ovat joko urasuuntautuneita tai tekevät säännöllisestä päivätyöstä poikkeavia työaika- ja vuoroja, koetaan usein konfliktia perheen ja työn välillä.

Artikkelin aineisto koostuu neljäntoista suomalaisen äidin haastattelusta. Näissä perheissä vanhemmat ovat vahvasti työhönsä sitoutuneita tai työskentelevät epäsäännöllisinä työaikoina. Haastatteluaineistossa on korkeasti koulutettujen ja vahvasti työhönsä sitoutuneiden tietotyöläisperheiden äitejä. Näissä perheissä molemmat perheen vanhemmat toimivat johtavassa tai korkeaa koulutusta edellyttävässä ammattiasemassa, esimerkiksi toimitus- ja projektijohtajina, lääkäreinä, arkkitehteinä, päätoimittajina tai korkeakoululaitoksen professoreina. Näiden yhdeksän perheen vanhempien työhön sisältyy erityisesti työaika- ja vuorojen venymistä, matkustamista ja töiden tekemistä myös kotona. Aineistossa on lisäksi äitejä, joiden perheissä vanhempien työajat ovat epäsäännöllisiä. Tähän viiden perheen ryhmään kuuluu vanhempia, jotka tekevät iltta-, viikonloppu- ja vuorotyötä muun muassa kouluttajina, yrittäjinä, toimittajina ja sairaalan henkilökuntana. Kaikissa haastateltavissa perheissä oli haastateltavien alle kouluikäinen lapsi. Aineistoa tarkastellaan kokonaisuutena eikä aineiston sisäisellä ryhmittelyllä ole roolia analyysiprosessissa.

Aineisto antaa mielenkiintoisen lähtökohdan tarkastella lastenhoitoa osana perheen ja työn yhteensovittamista. Lastenhoitoa pohditaan näkökulmasta,

jossa tulevat esille niin vahva työhön sitoutuminen, työaikojen joustot kuin epäsäännölliset työajatkkin. Tällaiset työelämän ehdot taustoittavat lastenhoidon organisoimista ja peilautuvat puolestaan lastenhoidosta esitettyihin tulkkintoihin. Haastattelut olisivat antaneet hyvän mahdollisuuden tutkia myös työelämän joustoja osana perheen ja työn yhteensovittamista. Työaikojen joustavuus koetaan usein tärkeänä arkielämän resurssina myös lasten hoidon järjestämisen kannalta.

Tutkitut perheet olivat järjestäneet alle kouluikäisten lastensa pääasiallisen hoidon tyypilliseen suomalaiseen tapaan. Kunnalliset lastenhoitopalvelut ovat tilastojen mukaan kahden palkansaajan lapsiperheiden käytetyin hoitomuoto. Hyvin harva suomalainen lapsiperhe tukeutuu yksityisiin lastenhoitopalveluihin tai organisoii lastensa hoidon itse. Esimerkiksi vuonna 1996 niistä kahden palkansaajan perheiden alle kahdeksanvuotiaista lapsista, joita hoidettiin kodin ulkopuolella, 85 prosenttia oli kunnallisten lastenhoitopalvelujen piirissä. Vain 7 prosenttia vastaavista perheistä tukeutui yksityiseen lastenhoitoon. (Sauli 1998, 93.) Samoin vuonna 2001 lähes 90 prosenttia kodin ulkopuolella hoidettavista alle kouluikäisistä lapsista oli kunnallisessa päivähoitossa (Hulkko 2002, 51).

Myös suurin osa haastatelluista äideistä (12/14) kertoi, että heidän perheissään ensisijainen lastenhoito oli järjestetty kunnallisten lastenhoitopalvelujen kautta: seitsemän perheen alle kouluikäiset lapset olivat kunnallisessa päiväkodissa, neljän perheen lapsia hoiti kunnallinen perhepäivähoitaja ja yksi perhe tukeutui molempiin järjestelmiin alle kouluikäisten lastensa hoidon järjestämiseksi. Aineistossa oli vain kaksi perhettä, jotka olivat järjestäneet alle kouluikäisten lastensa hoidon toisin. Yhden urasuuntautuneen tietotyöläisperheen lapsi oli yksityisessä päiväkodissa. Tämän lisäksi perhe oli palkannut iltapäiviksi yksityisen hoitajan, joka huolehti samalla perheen kouluikäisestä lapsesta. Toinen urasuuntautunut perhe oli puolestaan palkannut kokopäiväisen yksityisen hoitajan kotiin. Molemmat perheet saivat yhteiskunnan tukea hoitojärjestelyihinsä yksityisen hoidon tuen muodossa.

Lastenhoidon merkityksellistäminen

Perheen ja työn vuorovaikutteista kenttää voidaan tutkimuksellisesti lähestyä toimijoiden arkisten kokemusten ja näihin kokemuksiin liitettyjen merkitysten kautta. Kun olemme kiinnostuneita merkityksistä, tulevat keskeiseksi kysymykset siitä, kuinka tutkimusta varten haastatellut henkilöt itse jäsentävät maailmaa (Alasuutari 1994, 95). Lähtökohdaksi asettuu ajatus, jonka mukaan hahmotamme maailmaa ja todellisuutta tiettyjen merkityksellistämisen prosessien ja merkitysyhteyksien kautta (Eskola & Suoranta 1998, 45; Lehtonen 1996). Toisin sanoen käyttäessämme kieltä me samalla merkityksellistämme sitä, mistä puhumme tai kirjoitamme. Kielenkäyttö voidaan näin ymmärtää toimintana, joka ei vain pyri kuvaamaan maailmaa, vaan samalla merkityksellistää sitä sosiaalista todellisuutta, jossa elämme. (Jokinen ym. 1993, 18.) Tästä lähtökohdasta käsin on luontevaa tarkastella kysymystä siitä, kuinka haastatel-

lut äidit itse jäsentävät ja merkityksellistävät perheen ja työn yhteensovittamista ja sen osa-alueita, kuten lastenhoitoa.

Merkityksellistäminen on osa todellisuudesta syntyvän kuvan luomista. Sen kautta kuvaamme sosiaalisen todellisuutemme tietynlaisena. Samastakin ilmiöstä voi rakentua erilaisia todellisuuskuvia. Merkitykset eivät ole kuitenkaan mielivaltaisia ja tätä kautta irrallisia eletystä elämästä ja elämän rakenteellisista ehdoista, vaan arkinen elämä on merkitysten muodostumisen raaka-ainetta. (Ks. Lehtonen 1996; Parker 1992.) Käytämme aina myös kieltä suhteessa johonkin kontekstiin, jossa sanotut seikat saavat merkityksensä (Lehtonen 1996, 53). Puheen konteksti vaikuttaa merkitysten rakentumiseen (Jokinen ym. 1993, 29). Merkitykset eivät ole myöskään abstrakteja tai irrallisia, vaan ne tuotetaan diskursseissa, jotka ovat itsessään sosiaalisia, historiallisia ja institutionaalisia (Lehtonen 1996, 69). Diskurssit voidaan näin ymmärtää eräänlaisina tulkintakehikkoina, jotka omalta osaltaan kontekstoivat merkitysten muodostumista (ks. Lehtonen 1996, 156).

Näiden huomioiden mukaisesti tässä työssä merkitykset ymmärretään tapoina jäsentää ja rakentaa sosiaalista todellisuutta. Merkitysten rakentamisprosessi puolestaan nähdään kontekstisidonnaisena toimintana. Merkitykset myös tuotetaan laajempien diskursiivisten kokonaisuuksien sisällä. Tällöin esimerkiksi puhe hyvästä vanhemmuudesta tai työntekijästä toimii merkityksen tulkintakehikkona. Merkitykset, joiden kautta tarkastelemme lastenhoitoa, tulevat näin ymmärrettäviksi myös laajempien diskursiivisten kokonaisuuksien osina.

Hoivatutkija Silva Tedre (1999, 39) on esittänyt, että hoivaa tulisi tutkia ja tarkastella aina tietyssä rakenteellisessa kehyksessä ja toimintaympäristössä, sillä tarkastelun konteksti määrittää hoivasta tuotettuja merkityksiä. Samoin esimerkiksi Lynett Uttalin (1996) tutkimuksessa lastenhoidon merkityksistä kontekstoinnilla oli tärkeä asema. Hänen analyysissään työssäkäyvät äidit pohtivat lastensa hoitoa suhteessa laajempaan kulttuuriseen äitiyden ideologiaan. Äidit ikään kuin neuvottelivat julkisen hoidon ja yksityisen äidinhoivan jännitteistä. Äidit merkityksellistivät lastenhoidon joko intensiivistä äitiyttä uhkaavaksi, siitä riippumattomaksi tai äitiyttä tukevaksi.

Lastenhoidon merkityksellistäminen on riippuvaista siitä, minkälaisessa elämäntilanteessa ja minkä ikäisten lasten hoidon järjestämisestä puhumme, mitä vasten lastenhoitojärjestelyjä peilaamme, tai mitä varten ja millaisessa tilanteessa puhetta lastenhoidosta tuotamme. Tässä artikkelissa siteeratut äidit ovat tuottaneet haastattelupuhetta suomalaisen sosiaalipoliittisen järjestelmän sisällä, perheiden arjen näkökulmasta ja sellaisessa tilanteessa, jossa haastateltaja on esittänyt kysymyksiä perheen ja työn yhteensovittamisesta. Haastatellut äidit ovat merkityksellistäneet lastensa hoitoa osana perheen ja työn yhteensovittamista ja peilanneet lastenhoitojärjestelyjään – niiden toimivuutta tai ongelmia – erityisesti työelämään ja vanhemmuuteen.

Käytän artikkelissa lastenhoito-termiä, koska haastatteluissa keskusteltiin hoidosta. Lastenhoito on lisäksi melko vakiintunut termi tarkasteltaessa lapsiin kohdistuvaa huolenpitoa. Vaihtoehtoisena käsitteenä olisi ollut lastenhoiva.

Hoivalla tarkoitetaan yleisesti toimintaa, jossa huolehditaan henkilöstä, joka ei itse pysty huolehtimaan itsestään. Termin hoiva käyttöä olisi lisäksi puoltanut se, että hoiva nähdään sekä palkattuna ammatillisena työnä, jota tehdään erilaisissa instituutioissa, esimerkiksi päiväkodeissa, että palkattomana velvollisuudesta ja rakkaudesta tehtynä työnä, jota työssäkäyvät vanhemmat tekevät hoitaessaan pieniä lapsiaan kotona (Leira & Saraceno 2002, 56). Hoivatutkimuksessa on kuitenkin usein keskitytty purkamaan huolenpidon rutiineja, hoivan ruumiillisuutta tai hoivaan liittyviä vastavuoroisuuden elementtejä (ks. Tedre 2004). Tässä artikkelissa huolenpitoa lapsista ei kuitenkaan lähestytä näiden teemojen kautta.

Lastenhoidon merkityksistä perheen ja työn yhteensovittamisen kontekstissa

Haastatellut äidit puhuivat lastenhoidosta ja arvioivat hoitojärjestelyjään haastattelutilanteessa, jonka tarkoituksena oli saada tietoa perheen ja työn yhteensovittamisesta. Tällainen puheen tuottamisen tilanne aktivoi esittämään hoidosta merkityksiä, joissa työelämän ja perhe-elämän vuorovaikutteisuus ja samalla lastenhoidon moniaineksisuus ja jopa ristiriitaisuus tulivat näkyviksi. Haastattelutilanne vuorovaikutuksen muotona tuottaa myös erityisiä ehtoja merkitysten rakentamiselle: haastattelija osallistuu omalta osaltaan merkitysten rakentamiseen kysymällä tiettyjä asioita.

Aineistoa on analysoitu kartoittamalla siitä toistuvia lastenhoidon merkityksellistämisen tapoja. Ensimmäisellä lukukerralla aineistosta merkittiin kohdat, joissa äidit tarkastelevat lastenhoitoa perheen ja työn yhteensovittamisen kontekstissa. Toisella lukukierroksella analysoitiin näistä tarkasteluista rakentuvia merkityksiä. Lopuksi aineistosta tyypiteltiin viisi toistuvaa merkityksellistämisen tapaa, joiden kautta äidit jäsensivät lastenhoitoa. Nämä toistuvat merkityksellistämisen muodot – joustavuus, luotettavuus, riskit, emotionaalinen läsnäolo ja vanhempien välisen työnjako – rakentuivat aineistosta kokonaisuutena, ja siksi yksittäiset äidit saattoivat tukeutua niihin eri laajuudessa. Lastenhoidon merkityksiä esitellään seuraavassa aineistosta otettujen esimerkkien kautta.

Lastenhoidon merkityksellistämällä oli yhteys hoidon tuottamisen tapoihin. Tämän vuoksi olen seuraavassa jaotellut lastenhoidon merkitykset siten, että ensin tarkastelen sellaisia merkityksellistämisen muotoja, jotka liittyvät muuhun kuin vanhempien itsensä tarjoamaan hoitoon ja tämän jälkeen käsitelen sellaisia hoidosta esitettyjä merkityksiä, jotka liittyvät nimenomaan vanhempien omaan huolenpitoon lapsistaan.

Joustavuus

Joustaminen on aikamme muotitermi. Puhumme joustavista työmarkkinoista tai yleisesti joustavuudesta osana uutta postmodernia tilaa. Esimerkiksi uutta tietotyön työmaailmaa määrittävät nykyään yhä useammin joustamisen ideaalit (Julkunen ym. 2004; Sennett 2002). Myös puhetta perheen ja työn yhteens-

vittamisesta leimaa yhä useammin idea joustamisesta (ks. Repo 2004). Käsillä olevan haastatteluaineiston pohjalta voi esittää, että yhtäläisen joustamisen ajatuksen kautta merkityksellistetään myös lastenhoitoa ja sen organisointia silloin, kun tarkastelun lähtökohtana on perheen ja työn yhteensovittaminen. Kahden lapsen uraäiti ilmaisi asian seuraavasti:

Kun multa kysytään, ett mitä mä haluisin [lastenhoidolta], niin se jousto on se sana, ett kun oma elämä perustuu ja kaikki järjestelyt perustuu erinäkösiin joustoihin. (2)

Äidin mukaan joustavuus on keskeinen seikka, jonka kautta hän hahmottaa arkielämäänsä ja sen käytäntöjä. Samalla hän ulottaa joustavuuden koskemaan myös niitä tulkintoja, joita hän esittää lastenhoidosta: ”jousto on se sana”, jolla hän arvioi ja merkityksellistää lastensa hoitoa.

Myös muut tutkimusta varten haastatellut äidit tarkastelivat lastenhoitoa tuomalla esille lastenhoidon joustavuuden tai joustamattomuuden. Toisin sanoen haastatellut äidit rakensivat lastensa hoidosta sellaista kuvaa, jossa ajatus joustamisesta oli keskeisesti esillä. Tämä ilmeni puheessa eri tavoin. Joustavaa lastenhoitoa voitiin pitää edellytyksenä työn ja perheen yhteensovittamiselle, lastenhoidolle voitiin asettaa eräänlainen jouston vaatimus valittua lastenhoitomuotoa perusteltaessa tai joustamaton lastenhoito voitiin esittää esteenä työelämän joustojen toteutumiselle. Hoidon joustamattomuus tai joustaminen ankuroitiin työelämäyhteyteen ja sen sisäänrakennettuihin jouston vaatimuksiin. Yhtä kaikki, haastatellut äidit merkityksellistivät lastensa hoitoa – ja erityisesti julkisesti tuotettuja lastenhoitopalveluja – arvioimalla niiden joustavuutta ja tämän joustavuuden yhteyttä työelämään.

Monet perheen ja työn yhteensovittamisen ongelmat palautettiin haastatteluaineistossa joustamattomaan lastenhoitoon. Joustamattoman hoidon nähtiin heijastuvan työelämään ja ”vesittävän” työhön sisäänrakennettuja jouston odotuksia, kuten ylitöiden tai ilta- ja viikonlopputöiden tekemistä. Kahden lapsen äiti kommentoi joustamattoman lastenhoidon ongelmaa seuraavasti.

Mitään ylitöitä, mitään niinku joustoa ei tässä voi niinku omalta kohalta olla, koska Jennin hoitopaikka ei joustu hakuajassa. Eli siell on oltava kello viis. (1)

Kolmen lapsen uraäidin tyytymättömyys perheensä lastenhoitoon ilmeni puolestaan seuraavasti:

Mä en oo ollenkaan tyytyväinen meidän hoitojärjestelyihin. (). Se optimitilanne ois se, että meill ois semmonen pysyvä hoitaja, jonka mä vois in kutsua aina kun mä tarvitsen. (). Ja myös mä haluaisin tehdä yhä enemmän niinkun ilta- ja viikonlopputöitä, ett mull ois olemassa semmonen ihminen, joka olis käytettävissä, ett vähän niinku tämmönen mummoon verrattava. (22)

Haastatellut äidit esittivätkin lastensa hoidolle eräänlaisen jouston vaatimuksen; jouston haluttiin palvelevan nimenomaan työelämän vaatimuksia. Jous-

tavuus lastenhoidossa voitiin esittää perusteena sille, miksi perhe oli valinnut tietyn hoitomuodon. Viiden lapsen uraäiti (4) katsoi, että heidän perheensä tapauksessa päiväkotit lastenhoidon järjestämisen muotona oli täysin ”*pois-suljettu vaihtoehto*”, koska päiväkotit ei tarjoa sellaista hoitoaikoihin liittyvää joustoa, jota perheen vanhempien työn luonne lastenhoidolta edellyttää. Äidin mukaan ”*ei mikään päiväkotit toimi sillä tavalla, että sinne vois vaan soittaa, että oho, nyt palaveri venyy*”.

Haastateltavien joukossa oli myös äitejä, joiden perheissä vanhemmat tekevät ilta- ja yötyötä. Lastenhoito oli järjestetty kahdessa tällaisessa perheessä kunnallisessa vuoropäiväkodissa, joka tarjoaa lastenhoitopalveluja viikon jokaisena päivänä vuorokauden ympäri. Haastateltujen äitien tyytyväisyys vuoropäiväkoteihin syntyi niiden tarjoaman jouston kautta. Alle kouluikäisen pojan toimittajaäiti arvioi perheensä lastenhoitojärjestelyjä seuraavasti:

H: Mikä näiss teiän hoitojärjestelyissä on semmost toimivaa?

V: Se, ett ne [vuoropäiväkotit] joustaa niin hirveesti. (). Mä oon kuunnellu, mitä monet tutut kertoo, että muksut on jossain, niin niill on hirveen tarkka se, ett heillä pitää olla niinku sillon ja sillon hakemassa, ja sitt tulee huonoa palautetta, jos ei oo. Mutt ett nää, kun siellä () kaikki on niinku ihmisiä, jotka tekee vuorotyötä ja välillä menee pitkäks ja muuttuu niin ne jotenki ymmärtää sen hirveen hyvin. (5)

Siteeratun äidin mukaan yhtäältä on lastenhoitokokemuksia, joissa vanhemmillemme on ”*hirveen tarkka se, ett heillä pitää olla niinku sillon ja sillon hakemassa*”, ja toisaalta on tilanteita, joissa ymmärretään hyvin, että välillä työpäivät venyvät tai aikataulut muuttuvat. Äiti siis merkityksellisesti lastenhoitoa ottamalla huomioon sen joustoelementit. Epäsäännöllistä ja lisäksi keikkaluonteista sairaalatyötä tekevä alle kouluikäisen tytön äiti arvioi myös vuoropäiväkotia sen tarjoaman jouston kautta.

Tämmönen töissäolo ei olis mahdollista ilman tommosta hoitopaikkaa. Että hyvin paljon keikkatyöläisen arki on sitä, että soitetaan, ett tuuks heti tai että tuuks tunnin päästä. Ei se onnistuis, jos ei olis tommonen hoitopaikka missä ollaan niinku tosi joustavasti suhtauduttu siihen, että mä soitan keskeltä kaupunkia, että nyt. Niinkun tänä syksynäkin muuttaman kerran kävi, että me oltiin jossain Mäkissä syömässä taikka jossain kaupungilla () leikkimässä, kun soitettiin töistä, että tuutko heti. (8)

Haastateltu äiti esitti, että ilman vuoropäiväkodin tarjoamaa joustavaa lastenhoitoa hänen olisi mahdoton tehdä haastatteluhetkellä tekemäänsä, työntekijältä suurta joustavuutta edellyttävää työtä. Julkisia lastenhoitopalveluja tarkasteltiin aineistossa yleisemminkin suhteessa niiden kykyyn vastata työelämän muutoksiin ja erityisesti erilaisten työelämän jousto-odotusten lisääntymiseen. Kolmen lapsen äiti toi esille, että nykyään päivähoidon kentällä tunnustetaan myös ”*omituiset työntekijät*”, jotka tarvitsevat päivähoitoa epäsäännöllisesti johtuen vanhempien työn epäsäännöllisyydestä. Äiti kuvaili päivähoidon ken-

tän muutosta seuraavasti:

Sillon ei ollu vielä 90-luvun alussa niin kauheen joustavia nää kuviot [lastenhoitopalvelut] sen suhteen, että kun mä tein freelance töitä, tänään tein töitä ja huomenna ja seuraavan kerran vasta ens viikolla ja illalla elikkä ne hoitoajat ei vastannu niitä tarpeita () millon mun piti olla töissä. Mutt sitt sehän on muuttunu nyt. Jossain vaiheessa se muuttu, koska () mä maksoin esimerkiks vaan niistä päivistä sitt lopulta millonka lapset oli hoidossa. Elikkä () vuorotyöntekijöille se oli ollu mahdollista aikasemmin, mutta tämän laman myötä kun meitä tuli tämmösiä omituisia työntekijöitä muitakin, jotka oli silloin tällön töissä. (9)

Samoin kolmen lapsen vuorotyötä tekevä äiti kiinnitti huomiota julkisten hoitopalvelujen kykyyn tunnistaa epäsäännölliset hoitoajat. Hänen mukaansa julkisen lastenhoidon tulee elää työelämän muutosten mukana ja joustavoittaa palveluja, jos työelämä sitä edellyttää.

Nykyisin niinkun julkinen puolikin tulee paremmin vastaan ilta- ja yöhoitojen ja viikonloppuhoitojen suhteen. (). 80-luvun lopussa vielä, niin ilta- ja yöhoidon saanti oli hankalampaa. (). Mun mielestä päivähoito on semmonen jonka pitää tavallaan elää sen mukaan minkälaista on työ nykyisin, koska ei yksistään tää hoitotyö oo ainoo missä enää tehdään ilta- ja yötyötä, että on monta muuta työpaikkaa, missä ollaan illalla yheksään kymmeneen asti töissä. (17)

Ajatus joustamisesta oli näkyvästi läsnä kahden palkansaajan perheiden äitien merkityksellistäessä alle kouluikäisten lastensa hoitoa. Joustavuus ymmärrettiin pitkälti hoitoaikojen joustoina ja lastenhoidon kykyinä vastata yllättäviin aikataulumuutoksiin. Joustavuuden idean saama painoarvo lastenhoitoa merkityksellistettäessä tuleekin ymmärrettäväksi siitä työelämäkehystä käsin, josta äidit lastenhoitoa tarkastelevat. Haastateltavien äitien perheissä joko epäsäännölliset työajat tai paine pidentää työaika olivat keskeinen osa arkielämää. Työelämän joustot sekä työaikojen rajattomuus elämäkokonaisuuden osana tuottivat jouston vaatimuksen myös lastenhoidon järjestämiselle.

Luotettavuus

Haastatellut äidit merkityksellistivät lastensa hoitoa myös luotettavuuden näkökulmasta. Äidit toivat esille hoidon laadun puhumalla yleisesti lastensa saamasta hyvästä hoidosta. Eriteltäessä perheen ja työn yhteensovittamisen konkreettisia käytäntöjä, puhe luottamuksesta paikantui kuitenkin kysymyksen hoidon saatavuudesta. Toisin sanoen se työelämän konteksti, josta käsin äidit lastensa hoitoa tarkastelivat, määritti luotettavuuden hoidon saatavuuden varmuutena. Eräs ehto tällaisen luottamuksen syntymiselle oli lastenhoidon ymmärtäminen sosiaalisena oikeutena.

Kahden lapsen uraäiti esitti, että kokemukset Norjasta ja sen lastenhoidosta saivat hänet arvostamaan lakiamme, joka velvoittaa kuntia järjestämään pien-

ten lasten hoidon. Äiti arvioikin lastenhoitoa oikeuden synnyttämän luottamuksen kautta.

Norjassa oppi arvostamaan sitä, () että meillä on Suomessa se laki, että se täytyy löytyä se hoitopaikka kaikille alle kolmevuotiaille. Koska Norjassa ei oo ja se on aika tyrmäävää kuulla, kun tulee ulkomaankomennukselle, () että törmätä siihen, ettei edes huomannu ottaa käytännössä huomioon, että ei mikään takaa mulle hoitopaikkaa. (2)

Sitaatissa luottamus lastenhoidon saatavuuteen rinnastettiin tapaukseen, jossa tällainen luottamus sai kolauksen: äiti kohtasi tilanteen, jossa hoitoa ei ollutkaan tarjolla eikä äiti ”edes huomannu ottaa käytännössä huomioon, että ei mikään takaa () hoitopaikkaa”. Toinen kahden lapsen uraäiti esitti puolestaan, että työelämän epävarmuuden ja katkonaisuuden vuoksi on tärkeää, että työn tekijä voi luottaa siihen, että lastenhoitoa on saatavilla erilaisista työelämän katkoksista huolimatta. Tällä oli äidin mukaan yhteys vanhempien työllistymiseen.

Se on kauheen tärkeetä (), että sen paikan [päivähoitopaikan] saa pitää vaikk tulee näit katkoksia. (). Esimerkiks just äitiysloman aikana, ett sai olla lapsi päiväkodissa, () koska () kyllhän mä äitiyslomaa taas sitte käytiin siihen, että mä tein töitä. Mikä ei taas ois ollu mahdollista, () jos ois ollu kaks pientä lasta siinä. (). Samaten se, () ett jää työttömäks, niin esimerkiks tämmösessä ammatissa, jos sä oot työttömänä, niin kahta kauheemminhan sun pitää tehdä töitä ja tehdä niinku hakemuksia ja muuten osottaa sitä pätevyyttä. (13)

Äidin mukaan luottamusta lastenhoitoon tuottaa nimenomaan tietoisuus hoidon saatavuudesta. Lastenhoidon saatavuus ”on kauheen tärkeetä”, koska tämä tukee vanhempien sitoutumista työhön ja edistää uudelleen työllistymisen. Hoidon saatavuuden korostuminen äitien haastatteluissa tulee ymmärrettäväksi nimenomaan työelämäkehyksestä käsin: työhön sitoudutaan, sen puolesta joustetaan ja lastenhoidon saatavuus tukee tätä sitoutumista ja joustamista. Viiden lapsen uraäiti esitti, että heidän perheensä hoitojärjestelyjen tulee olla saatavuudeltaan ”pommeinvarmoja”, koska vanhempien työelämään sisältyy niin paljon jouston ja epävarmuuden elementtejä.

Meill on kuitenkin semmosia tilanteita sitte ollu, että esimerkiks yksi vanhemmista on Lontoossa ja toinen on Rovaniemellä ja kolmas [ex-aviomies] on Salossa samana päivänä ja sitt tietysti se lähimpänä oleva eli Salossa oleva kiirehtii sitte niinku illalla kotiin ja vähän venytetään hoitajan työpäivää, niin sen hoidonhan täytyy olla niinku pommeinvarma laadultaan ja luotettavuudeltaan. (4)

Samoin kahden lapsen uraäiti esitti, että tyytyväisyys perhepäivähoitoon syntyi luottamuksesta hoidon saatavuuteen. Vanhempien ei esimerkiksi tarvitse huolestua, jos vakituinen perhepäivähoitaja on sairaana, koska hänelle on aina olemassa varahoitaja.

Meidän lapset viihtyy siä perhepäivähoitopaikass ja se on vakaa, varma paikka johon tietää, ett voi viedä ja vaikka siell ois nyt sitt hoitajaki kiipeenä niin voi viä luottaa siihenki, ett löytyy sitte se varapaikka. (7)

Erilaisia lastenhoitomuotoja voitiin myös vertailla kiinnittämällä huomiota niiden saatavuuden varmuuteen. Kolmen lapsen uraäiti esitti, että tyytyväisyys päiväkotiin suhteessa muihin hoitomuotoihin rakentuu erityisesti sen pohjalta, että päiväkodissa hoitoa on tarjolla aina silloin kun siitä on sovittu riippumatta henkilökunnan sairastamisesta.

[Päiväkoti] on hyvä, se on luotettava, että jos ois niinku kotona hoitaja mikä sekín tietyll tavalla se vois olla ehkä hyvä, niin se on se yks hoitaja ja jos se sairastuu niin se on siinä. (11)

Tutkittuaan amerikkalaisten työssäkävien äitien näkemyksiä lastensa päivähoidosta Lynet Uttal (2002) on esittänyt, että äidit tarkkailevat aktiivisesti lastensa hoidon laatua ja luotettavuutta. Myös tätä tutkimusta varten haastatellut äidit merkityksellistivät lastensa hoitoa suhteessa sen luotettavuuteen. Tarkastelun näkökulma – työn ja perheen yhteensovittaminen – tuotti kuitenkin sen, että luottamus lastenhoitoon määrittyi pitkälti luottamuksena hoidon saatavuuteen. Työelämään sitoutumisen ja työaikojen joustavan organisoitumisen voidaan näin nähdä asettavan hoidolle myös eräänlaisen luotettavan saatavuuden vaatimuksen.

Suomalaisilla työssäkävillä pienten lasten vanhemmilla on oikeus – ainakin kansainvälisesti verrattuna – mittaviin lastenhoitopalveluihin sekä erilaisiin lastenhoitoa subventoiviin yhteiskunnallisiin tukimuotoihin. Haastatellut äidit myös merkityksellistivät lastensa hoitoa sellaisen luottamuksen kautta, joka oli yhteydessä näihin sosiaalisiin oikeuksiin. Jos englantilaiset äidit liittävät lastenhoitoon kysymyksen yhteiskunnallisesta eriarvoisuudesta ja lastenhoidon saatavuuden ongelmat (ks. Repo 2004), suomalaisten äitien tulkinnoissa näyttäisi korostuvan kansalaisten oikeus lastenhoitoon ja luottamus yhteiskunnallisesti organisoidun hoidon saatavuuteen.

Arkielämän riskit

Lastenhoito ja sen organisoiminen perheen ja työn vuorovaikutteisella kentällä tulkittiin haastatteluissa toisinaan potentiaalisiksi arkielämän ”katastrofeiksi” ja ”paniikkihäiriöiksi”. Vaikka Suomi on lastenhoitomaan, jossa lähes kaikki lastenhoidon muodot ovat yhteiskunnan tukemia, ja vaikka työssäkävillä vanhemmilla on lakisääteinen oikeus työstäpoissaoloon lapsen sairastaessa, arkielämä perheen ja työn puristuksessa tuotti tilanteita, joissa lastenhoito ja sen organisoiminen tulkittiin perheiden arjen näkökulmasta riskialttiiksi ja katastrofaaliseksi. Kahden lapsen uraäiti kuvaa seuraavassa tilanteita, joissa pääasialliseen lastenhoidon organisointiin ja aikatauluihin tulee muutoksia.

Tulee täys katastrofi. Tää meidän perhe on ja toimii niinku sellasessa tilanteessa, että sille on suunnitelma kun kaikki menee just niinkun pi-

täisi. Ja heti kun tulee, että laps on kipee tai tulee yllättävä työmatka tai jotain tapahtuu ennalta suunnittelematonta, niin sitt se korttitalo romahtaa ja sitten luovitaan ja yritetään keksii vaikka mitä ratkasuja. (2)

Postmodernia yhteiskuntaa on luonnehdittu yleisesti yhteiskuntana, jota leimaa puhe erilaisten riskien mahdollisuudesta (esim. Beck 1990; 2001). Myös haastatellut äidit tuottivat arkielämästään kuvaa, jossa olivat läsnä potentiaaliset lastenhoidon organisoimiseen liittyvät riskit: ”*tulee täys katastrofi*”, jos esimerkiksi lapsi sairastuu. Samoin äiti, joka tukeutui lastenhoitojärjestelyissään erittäin joustavaa ja kattavaa palvelua tarjoavaan vuoropäiväkotiiin, esitti, että lapsen sairastaessa alkaa paniikki lapsen hoidon järjestämiseksi.

Meillä alkaa kauhee paniikkihäiriö. (). Hyvä puoli on, ett mun isä on nyt eläkkeellä. Se asuu Tallinnassa. (). Sitä niinku pystyy periaatteess käyttämään. Sitte pitää aina toivoo, ett ne [työ]vuorot menee niin, että kun, kun mä en sitte taas pysty jättämään töitäni, kun mull on pakko ne tehdä kun mull on sopimukset, ett mä en voi olla, mä en voi pitää sairaspäiviä ollenkaan töistä. Jokella [aviomies] on joku kumma periaate, ett se ei niinku pidä niitä [työstäpoissaoloja] kauheen mielellään. (5)

Lastenhoidon organisoimisen riskialttiutta voitiin kuvata ”*hirveänä hässäkkänä*”, kuten kolmen lapsen uraäiti seuraavassa esittää.

H: Oli tossa puhetta, että teillä oli nyt ollu joku lapsi sairaana, niin mitä sillon tapahtuu?

V: Sillon tapahtuu hirveä hässäkkä. (). Mun työhän on nyt sillai joustavampaa keskimäärin,() ett täss pystyy nyt sitte jonku verran vääntään. Mutta () saattaa osua sillain, että on kummallakin jotain menoja ja sitte yritetään mun vanhempia () ja siithän me ollaan käytetty näit Mannerheimin Lastensuojeluliiton [palveluja]. (11)

Haastatellut äidit tuottivat lastensa hoidosta myös sellaista kuvaa, jossa korostuivat lastenhoidon organisoimisen vaikeudet. Lastenhoidon ja työelämän välille katsottiin syntyvän eräänlaisia ”*katastrofeiksi*”, ”*paniikeiksi*” ja ”*hässäköiksi*” luonnehdittuja ristiriitaisuuksia. Esimerkiksi sairasta lasta ei voi viedä kodin ulkopuoliseen julkiseen hoitoon, mutta vanhemmat eivät ole myöskään aina valmiita käyttämään lakisääteistä oikeuttaan olla kotona sairaan lapsen kanssa. Tällaiset tilanteet synnyttävät akuutteja hoitotarpeita, joihin ”*yritetään keksii vaikka mitä ratkasuja*”. Katastrofi- ja paniikkitulkinnot lastenhoidosta ja sen organisoimisesta ovat erityisen kiinnostavia siksi, että ne tuovat esille vanhempien voimakkaan sitoutumisen työelämään. Työn vaatimuksiin halutaan vastata siitä huolimatta, että se edellyttää suuria järjestelyjä yksityisessä elämässä.

Emotionaalinen läsnäolo

Haastatellut äidit pohtivat haastatteluissa myös kysymystä kotona työskentelemisestä. Yllättävästi, ainakin edellä esitetyn pohjalta, äidit asettivat työn tekemiselle erilaisia reunaehtoja sekä sanoivat pyrkivänsä rajoittamaan työaikaa perheajan varmistamiseksi. Vuorotyötä tekevä äiti perusteli muun muassa ammatinvalintaansa kotona tehtävän työn välttämisellä: ”*että mun ei tarte minäkäänäköstä reppua eikä mappia kantaa mukanani ja pyöritellä jotain koe-papereita taikka muuta. Että sillain tää työ kumminkin ajaa esimerkiks ope-tustyön ohi sillon, kun on perheessä pieniä lapsia*” (8). Puhe kotona tehtävän työn rajoittamisesta tuli esille erityisesti urasuuntautuneiden tietotyöläisäitien kannanotoissa.

Michael Bittman (2004, 231) on esittänyt, että vanhempien aktiivinen läsnäolo lastensa kanssa on lisääntynyt samanaikaisesti, kun pienet lapset viettävät yhä pidempiä aikoja kodin ulkopuolisessa hoidossa. Kasvavien työelämän vaatimusten rinnalla on syntynyt vaatimus vanhempien aktiivisesta läsnäolosta lastensa kanssa. Myös tätä tutkimusta varten haastattelut äidit ottivat kasvavat vanhemmuuden vaatimukset huomioon. He merkityksellistivät vanhempien itsensä tarjoaman lastenhoidon sellaiseksi aktiiviseksi ja emotionaaliseksi läsnäoloksi, jolle tulee antaa ja tehdä tilaa. Vanhempien omaa huolenpitoa korostettiin myös sen kautta, että huolenpitoa ei voitu katsoa yhdistettäväksi kotona työskentelyyn muuten kuin tarkoin rajatuissa erityistilanteissa.

Kahden lapsen uraäidin mukaan heidän perheessään kotona työskentelyä on pyritty rajoittamaan nimenomaan lasten ja heille omistetun ajan vuoksi.

H: Sä puhuit tossa tosta iltatyöskentelystä, () ett te ootte yrittäny, että sitä ei olis niin kauheesti, niin mitkä ne syyt siihen on sitte?

V: No kyllä ne siihen, lapset on se syy. (). Esimerkiks Sakarikin on kaheksast viiteen aina päiväkodissa. (). Kyll me on yritetty, ett sitte se [ilta] olis niinku lapselle aikaa ja perheelle aikaa. (13)

Kun haastatellut äidit siirtyivät tarkastelemaan lastensa hoitoa vanhemmuuden tulkintakehyksestä, haastatteluissa tuotetaan näkemyksiä työajan rajoittamisesta ja työn teon kontrolloimisesta. Kahden lapsen uraäidin mukaan perheajan varmistaminen on edellyttänyt heidän perheessään tietoista päätöstä ja itsekuria.

Se on vaan oikeestaan sitä itsekuria ja semmosta, ett tekee vaan sen päätöksen, että mullakin on työajat, ett vaikka ne ei oo aina se kaheksast neljään ja muuta niin yritetään kuitenkin, että ne illat on kotona perheelle. (7)

Viiden lapsen uraäiti puolestaan esittää, että vaikka hän tekee toisinaan töitä kotona, yrittää hän sitä rajoittaa.

[Töiden tekeminen kotona] ei oo hyvä asia, koska, vaikka mä nyt istun siinä keittiön pöydän ääressä sen tietokoneen kanssa ja teen hommia,

niin enhän mä oo silleen läsnä muuta kun fyysisesti. () Monellakin työ on semmosta, että istutaan palavereissa vaan ja sitt ne niinkun ne varsinaiset työt pitää tehdä siinä jossain välissä. Ett jos ei niinkun oo sellasta aikaa, () ett pääsis tekeen niitä varsinaisia töitä, niin se on sitte se stressi, () että se helpottaa sitte, jos pystyy purkaan sitä sumaa välillä. (). Mutta yritän olla tarpeettomasti tekemättä. (4)

Työntekoa kotona pyrittiin kontrolloimaan myös jaksottamalla töiden teko sellaiseen aikaan, jolloin se ei häiritse aktiivista lasten kanssa olemista, kuten lasten nukkumaan menon jälkeen. Kolmen lapsen uraäiti (11) esitti, että heillä töitä tehdään kotona iltaisin vain lasten nukkuessa ”kahdeksasta puoleenyöhön”. Syy töiden viemiselle kotiin voitiin esittää myös erityistilanteiden kautta. Seuraavassa kahden lapsen uraäiti esittää, että heidän perheessään vanhemmat tekevät töitä kotona vain, kun lapset ovat sairaana.

Me ei kyll kovin paljoo tehdä töitä kotona, ett ainoostaan, jos () lapsi on kipeenä ja jää () kotiin, niin sitte tehdään päivä kotoo käsin töitä. (7)

Viime aikoina on yhä yleisemmin alettu puhua ”uudesta jälkiteollisesta aikajärjestyksestä”, jolla viitataan työn irtoamiseen normalisoidusta ajasta ja paikasta, työaikojen venymiseen sekä työn ja vapaa-ajan välisen raja-aidan epäselvyyteen. Myös suomalaiset tutkimukset tietotyöstä ja sen tekijöistä esittävät, että raja työn ja perhe-elämän välillä on liukuva. (Blom ym. 2001; Julkunen ym. 2004.) Tietotyössä raja työ- ja perheajan välillä määrittyykin usein hämäräksi, sillä tietotyötä voi tehdä myös muualla kuin työpaikalla tai muina kuin virallisina työaikoina. Tilastokeskuksen vuoden 2003 työolotutkimuksen mukaan lähes kolmannes työntekijöistä tekee nykyään kotonaan päätyöhönsä liittyviä tehtäviä. Ylemmistä toimihenkilöistä töitä tuo kotiin jopa 70 prosenttia. (Sutela 2004, 37-38.) Työnteon tapojen muuttuminen tulee näkymään arkielämän käytäntöjen muuttumisena kotona (Kivimäki 2003, 192).

Jos tutkimusten mukaan perheen ja työn välistä rajaa on yhä vaikeampi hahmottaa ja jos yhä useampi lapsiperheen vanhempi tekee töitä kotona iltaisin, ei tämä näytä tapahtuvan ilman kulttuurisia neuvotteluja työn ja lastenhoidon välisestä suhteesta. Haastatteluaineiston pohjalta voi esittää, että vanhempien kotona tekemä lastenhoito määrittyy kulttuurissamme sellaiseksi aktiiviseksi ja emotionaaliseksi läsnäoloksi, jota ei voi yhdistää työntekoon ilman perusteluja. Kun äidit tarkastelivat lastensa hoitoa vanhemmuuden näkökulmasta esille nostettiin pyrkimys rajoittaa työntekoa siten, että ”ne illat on kotona perheelle”. Tähän liittyen aineistosta löytyy mielenkiintoinen havainto: joustamaton palvelu voitiin tulkita toivottuna asiantilana, kun sitä tarkasteltiin perheajan näkökulmasta. Vaikka kyseisen näkemyksen esittänyt kahden lapsen uraäiti edellytti lastenhoidolta joustoa, hän näki joustamattomuuden myönteisenä aspektina, sillä se tuotti selkeän rajan perheajan alkamiselle.

H: Sä sanoitkin, että työaika liukuu, mutt tarha ei, ett se on teiän ongelma?

V: () Mä en välttämättä sanois, ett se on ongelma, () en mä edes halua, että sen kuuluisi kauheesti venyä, koska () työpäivä ei ikinä lopu tämmönessä työssä. Ett musta se on ihan hyväki, ett siinä on semmonen raja, ett ne lapset on haettava ja se niinku perheaikaki täytyy joskus alkaa. (2)

Haastateltavat äidit viittasivat perheajan tärkeyteen sekä vanhempien henkilökohtaisen lastenhoidon merkityksellisyyteen. Perheaika rakentui aineistossa ajaksi, jolle tulee tehdä ja jättää tietoisesti tilaa. Samalla vanhempien itsensä lapsilleen tarjoama huolenpito määrittyi sellaista läsnäoloa edellyttäväksi toiminnaksi, jota ei voi sellaisenaan yhdistää kotona työskentelyyn. Kun haastatellut äidit pohtivat lastensa hoitoa vanhemmuuden näkökulmasta, puhe joustoista ja riskeistä sai väistyä ja sen korvasi puhe työnteon rajoittamisesta sekä perheajan erityisyydestä.

Vanhempien välinen työnjako

Hoivavastuut eivät synny itsestään, vaan ihmiset sitoutuvat niihin erilaisten neuvottelujen tuloksena. Janet Finch ja Jennifer Mason (1993) ovat esittäneet, että perheenjäsenten toisilleen tarjoamasta hoivasta käydään jatkuvasti joko implisiittisiä tai eksplisiittisiä neuvotteluita. Myös haastatellut äidit esittivät, että lastenhoidon järjestäminen vaatii usein aktiivista vanhempien välistä neuvottelua. Elämä perheen ja työn vuorovaikutuksessa näyttäytyi jatkuvana keskusteluna aikataulujen ja hoidon organisoimisesta. Tällaisten neuvottelujen kautta tuotettiin kuvaa lastenhoidosta vanhempien välisenä työnjakona. Iltatyötä tekevä äiti esitti, että kaksi aikuista perheessä mahdollistaa työnjaon lastenhoidossa.

Kun on se perhe siinä niin se helpottaa, ett siin on aina sitä joustonvaraava kuitenkin. Ett siinä on aina se toivo, ett toisella on iltavuoro ja toisella on päivävuoro. (5)

Samoin kolmen lapsen äiti, jolla on kokemuksia myös yksinhuoltajuudesta, esitti, että lastenhoitovastuissa vuorotellaan, jos perheessä on kaksi aikuista.

H: Mitäs teille yleensä tapahtuu, jos lapset sairastaa?

V: Nyt kun meitä on kaks aikuista niin me vuorotellaan tietysti Sakun kanssa, riippuen siitä työtilanteesta mikä on kumpasellakin. (). Jompi kumpi jää kotiin. (). Esimerkiks eilen [kun lapsi oli kipeänä] niin me jaettiin päivä niin, että minä olin täällä, lähin vasta myöhemmin töihin ja Saku tuli aikasemmin. (9)

Näkemykseen lastenhoidosta vanhempien välisenä työnjakona tukeuduttiin haastatteluisissa erityisesti niissä tilanteissa, joissa haastattelija nosti esille kysymykset lastenhoidon erityistilanteista. Seuraavassa kahden lapsen uraäiti arvioi lastenhoidon järjestämistä lasten sairastaessa.

Katotaan kummankin kalenterit, että kumpi voi perua palavereja tai jotain muuta () ja jompi kumpi jää sitte kotiin hoitaan. Ja monasti me saatetaan tehdä niinki, että toinen on aamupäivän ja sitte toinen tulee iltapäiväks kotiin. (7)

Lastenhoidon ymmärtäminen vanhempien välisenä työnjaollisena tehtävänä oli keskeinen lastenhoitoa merkityksellistävä seikka haastatteluaineistossa. Haastatteluissa korostui ajatus siitä, että perheen ja työn yhteensovittamisen ongelmatilanteet kuuluvat myös perheen miehille ja isille. Tällaiseen merkityksellistämiseen sisältyi myös lähtökohta, että työelämä ja sen mahdolliset aikataulujoustot antavat tilaa jaetun vanhemmuuden toteutumiselle.

Minna Salmi (2004a, 4) on esittänyt, että perheen ja työn yhteensovittamisessa tuotetaan kuvaa myös sukupuolista sekä erityisesti äitien ja isien toimintakentistä. Haastatteluissa tukeuduttiin ajatukseen hoitovastuiden jakamisesta ja kuvattiin samalla työn ja perheen yhteensovittamista tavalla, jossa työstäpoissaolot lasten sairastaessa eivät kasaannu vain toiselle perheen vanhemmista. Tämä on mielenkiintoinen havainto sukupuolten välisen tasa-arvon kannalta ja myös siksi, että aikaisemmissa tutkimuksissa on nimenomaan tuotu esille, että naisten poissaolot työstä lasten sairastessa ovat miehiä yleisempiä (Kivimäki 1997).

Lopuksi

Suomalaisessa keskustelussa lastenhoidon järjestämisestä on keskitytty viime vuosina siihen, mitkä mahdollisuudet vanhemmilla on valita lapselleen heidän parhaaksi kokemansa hoitomuoto. Näkökulma on tällöin ollut lähinnä lapsen psykologisissa tarpeissa ja lastenhoidon organisoimisen tavoissa. Keskustelua ovat johtaneet kaksi keskenään kamppailevaa lastenhoidon diskurssia: kunnallisen päivähoiton kannattajat ovat pyrkineet edistämään päiväkotien kehittämistä, ja kotihoidon kannattajille tärkeä tavoite on ollut kotona tapahtuvan hoidon tukeminen ja arvostaminen. Voidaankin esittää, että puhuttaessa lastenhoidosta, meille on vakiintunut eräänlainen vanhempien valinnan mahdollisuutta painottava retoriikka. Tämän retoriikan mukaan jokaisella perheellä tulee olla oikeus valita parhaaksi katsomansa hoitomuoto. (Anttonen 1999, 42-43.)

Kun lastenhoitoa tarkastellaan erityisesti perheen ja työn yhteensovittamisen kontekstista, puhe lastenhoidosta saa muitakin retorisia sävyjä ja lastenhoidosta esitetään sellaisia merkityksiä, jotka tulevat ymmärrettäväksi nimenomaan työelämän kehyksestä käsin. Minna Salmen (2004c, 132) mukaan suomalaisessa yhteiskunnassa työelämän asettamat ehdot työn ja perheen yhteensovittamiselle ovat usein vaativia. Jos arkielämän ajankäyttötilanteissa työ ja perhe joutuvat vastakkain, perhe on yleensä se, joka saa antaa periksi. Työelämän vaatimukset säätelevät pitkälle työntekijöiden muita jokapäiväiseen elämään liittyviä toimintoja. Tässä artikkelissa yhteys työelämän ja työntekijän muuhun elämään liittyvien toimintojen välillä tuli näkyväksi niissä haastateltujen äitien tulkinnoissa lastenhoidosta, joissa lastenhoitoa ja sen organisoimista arvioitiin

sellaisen jouston tai saatavuuden kehyksestä käsin, jota työelämän katsottiin hoidolta edellyttävän. Myös lastenhoidon organisoimisen tulkitseminen mahdollisina arkielämän riski- ja katastrofitilanteina perustuu pitkälti ajatukseen, jonka mukaan työntekijän on oltava työelämän käytettävissä perhetilanteesta riippumatta.

Haastateltujen äitien tulkinnoissa työelämä siis asettaa keskeisiä ehtoja lastenhoidon yhteiskunnalliselle organisoimiselle. Lastenhoidon merkityksellistäminen joustamisen, saatavuuden ja riskien näkökulmasta perustuu oletukselle työntekijän joustavuudesta ja hänen saatavuudestaan erilaisista hoitovastuista huolimatta. Vaikka tutkimusasetelma jättää huomiotta työelämän tarjoamat joustot lastenhoidon järjestämisessä keskittymällä vain lastenhoidon pohtimiseen, tulosten kautta voidaan kuitenkin nostaa esille tärkeitä yhteiskunnallisia kysymyksiä. Missä määrin lastenhoidon tulee vastata työelämän toimintaehtoihin vai tulisiko meidän pyrkiä muuttamaan työelämää sellaiseksi, että se huomioisi paremmin työssäkäyvien vanhempien hoitovastuut? Tulisiko meidän laajemmin keskustella, mitkä ovat hyvän työntekijän kriteerit tai minkälaista työhön sitoutumista yhteiskunnassamme arvostetaan? Tai olisiko aika kiinnittää yhä enemmän huomiota lapsen asemaan perheen ja työn yhteensovittamisen käytännöissä?

Yksi suurimmista muutoksista, joita työelämä on kohdannut 1990-luvulla, on ollut työtahdin yleinen kiristyminen (Kivimäki 2003, 192). Viime vuosina on käyty vilkasta keskustelua tietotyöläisten ja erityisesti lapsiperheiden kiireestä ja aikapulasta (Julkunen ym. 2004; Takala 2002; 2004). Kiireen korostaminen on ollut kiinteässä yhteydessä keskusteluun, jossa on korostettu laadukkaan perhe-ajan tärkeyttä (Gillis 2001; Takala 2004, 15). Kasvavien työelämäodotusten myötä yleinen huoli perheajan kaventumisesta, lasten pahoinvoinnista sekä kadotetusta vanhemmuudesta on saanut yhä suurempaa yhteiskunnallista huomiota. Arlie Hochschild (2001) on jopa esittänyt, että työ saattaa merkitä monelle nykyajan työntekijälle sitä, mitä kodin katsottiin merkitsevän aikaisemmin. Työstä ei ole tullut vain *toinen* koti vaan *kuin* koti, joka tarjoaa merkittäviä ihmissuhteita ja emotionaalista mielihyvää. Kodista puolestaan on tullut kuin työ raskaine ja yksitoikkoisine kotiaskareineen ja hoivavelvoitteineen.

Haastateltujen äitien esittämien lastenhoidon tulkintojen pohjalta voi kuitenkin esittää, että vaikka useimmille äideille työ on keskeinen osa arkielämää, perheajalla on myös vahva asema heidän merkityksenannoissaan. Äidit korostivat laadukkaan perheajan ja vanhempien läsnäolon tärkeyttä esittämällä rajoittavansa työn tekemistä kotona sekä asettamalla rajoja työ- ja perheajan välille. Tätä kautta vanhempien itsensä kotona tapahtuva huolenpito lapsista merkityksellistyi toiminnaksi, joka edellytti vanhemmilta erityistä emotionaalista läsnäoloa. Kun äidit tarkastelivat lastensa hoitoa kodin piiristä käsin, puhe riskeistä ja joustamisesta sai väistyä ja tilalle tulivat ajatukset työajan rajoittamisesta sekä perheajan erityisyys.

Äidit liittivät lastensa hoitoon lisäksi kysymyksen hoidon jakamisesta van-

hempien kesken. Jaana Vuoren (2001) mukaan jaetun vanhemmuuden diskurssi on nykyään hyvin elinvoimainen silloin, kun keskustelemme äitien ja isien tehtävistä ja heidän suhteestaan lapsiin. Haastatellut äidit eivät myöskään lähestyneet lastenhoitoa perheen ja työn yhteensovittamisen kentällä sellaisen tulkintakehyksen kautta, joka olisi määrittänyt hoidon ja sen organisoimisen vain naisten toimintakentäksi. Sen sijaan hoidon järjestämisen erityistilanteita kuvattaessa tukeuduttiin usein jaetun vanhemmuuden ajatukseen. Samalla työelämän nähtiin mahdollistavan tällaisen jaetun vanhemmuuden idean toteutumisen.

Tässä artikkelissa analysoitu aineisto tukee ajatusta siitä, että lastenhoidosta esitetyt merkitykset ovat yhteydessä siihen, mistä näkökulmasta lastemme hoitoa tarkastelemme tai mitä varten puhetta lastenhoidosta tuotamme. Lastenhoidosta esitetyt merkitykset ovat usein myös ristiriitaisia. Tämä ristiriita kertoo siitä, että ihmiset elävät ristiriitaisten kulttuuristen odotusten keskellä ja että he tarkastelevat lastensa hoitoa usein keskenään ristiriitaisista diskurssiivisistä kehyksistä käsin. Työssäkäyvien vanhempien tulkintoja lastenhoidosta reunustavat yhtä hyvin ideat hyvästä työntekijästä kuin kasvaneet vaatimukset vanhemmuudesta ja lasten kasvatuksesta.

Sillä kuinka merkityksellistämme pienten lasten hoidon, on merkitystä. Merkityksillä on aina yhteiskunnallisia seuraamuksia ja erityisesti kulttuurista valtaa. Esimerkiksi tapa, jolla hahmotamme lastenhoitoa, on omalta osaltaan vaikuttamassa, minkälaisia yhteiskunnallisia edellytyksiä lastenhoidolle rakennamme tai kuinka arkielämäämme elämme. Tietyt todellisuutta koskevat merkitykset ovat hegemonisessa asemassa suhteessa toisiin ja voivat näin jättää jalkoihinsa vaihtoehtoisia merkityksellistämisen tapoja (ks. Lehtonen 1996, 23- 24). Tästä syystä on tärkeää kartoittaa vallitsevia merkityksellistämisen tapoja, jotta ne tulevat tunnistettaviksi ja tätä kautta mahdollisesti myös muutettaviksi (ks. Vuori 2001, 81).

Merkitykset eivät myöskään synny itsestään, vaan niillä on aina sosiaalinen ja yhteiskunnallinen perustansa. Tästä syystä on tärkeää tuoda esille niitä yhteiskunnallisia ehtoja, jotka ovat merkitysten rakentamisen raaka-ainetta. Muuttuvat työelämän vaatimukset tulisi asettaa yhä kriittisemmän tarkastelun kohteeksi, kun keskustelemme pienten lasten hoidon organisoimisesta. Samoin vanhemmuudelle asetettuja vaatimuksia tulisi peilata niihin yhteiskunnallisiin rakenteisiin, joissa vanhemmat joutuvat vanhemmuuttaan toteuttamaan.

Viitteet

¹ Kiitän artikkelini huolellisesta kommentoinnista erityisesti Anneli Anttosta, Hannele Forsbergia sekä Kirsi Juhilaa. Kiitokset kuuluvat myös Akatemian rahoittamille Soccare (173959) ja SoTCa (1207359) -projekteille sekä referee-lukijoille.

² Tietotyöläisiksi voidaan lukea ne, jotka käyttävät työssään tietotekniikkaa, joiden työ edellyttää suunnittelua ja ideointia, ja ne, jotka ovat suorittaneet vähintään ylemmän keskiasteen koulutuksen (Blom, Melin & Pyöriä 2001, 29).

³ *SOCCARE* -tutkimushankkeen lähtökohtana oli kartoittaa, kuinka eurooppalaiset perheet arkisissa jäselyissään yhdistävät työelämän ja erilaiset hoivavastuut. Yhtäältä projektissa kartoitettiin arkisia hoitojär-

jestelyjä ja toisaalta pyrittiin arvioimaan niitä perheen ja työn yhteensovittamisen näkökulmasta. Projektin aineisto kerättiin haastatteleamalla työssäkäyviä yksinhuoltajia, kahden uran ja palkansaajaperheitä, maahanmuuttajaperheitä sekä neljän sukupolven perheitä Italiassa, Portugalissa, Ranskassa, Isossa-Britanniassa ja Suomessa. Yksittäisissä 1-2 tuntia kestäneissä haastatteluissa keskusteltiin hoitojärjestelyistä ja hoivaresursseista, informaalin ja formaalin hoidon välisestä suhteesta, hoitojärjestelyjen toimivuudesta, hoidon erityistilanteista ja niiden ratkaisuista, haastateltavien työstä suhteessa hoitojärjestelyihin sekä työn ja hoitojärjestelyjen yhteensovittamisen ongelmista. Tässä artikkelissa analysoitu aineisto kerättiin ottamalla yhteyttä erilaisiin työpaikkoihin ja päiväkodeihin.

Kirjallisuus

- Alasuutari, Pertti (1994) Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.
- Anttonen, Anneli (1999) Lasten kotihoidon tuki suomalaisessa perhepolitiikassa. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 52, KELA.
- Beck, Ulrich (1990) Riskiyhteiskunnan vastamyryt: organisoitu vastuuttomuus. Tampere: Vastapaino.
- Beck, Ulrich (2001) World Risk Society. Cambridge: Polity.
- Bittman, Michael (2004) Parenthood without Penalty: Time-use and Public Policy in Australia and Finland. Teoksessa Nancy Folbe & Michael Bittman (toim.) Family Time. The Social Organization of Care. London: Routledge, 224-237.
- Blom, Raimo & Melin, Harri & Pyöriä, Pasi (2001) Tietotyö ja työelämän muutos. Palkkatyön arki tietoyhteiskunnassa. Helsinki: Gaudeamus.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Finch, Janet & Mason, Jennifer (1993) Negotiating Family Responsibilities. London: Routledge.
- Gillis, John R. (2001) Never Enough Time: Some Paradoxes of Modern Family Time(s). Teoksessa Kerry J. Daly (toim.) Minding the Time in Family Experience: Emerging Perspectives and Issues. Amsterdam: JAI, 19-36.
- Hochschild, Arlie Russell (2001) The Time Bind: When Work Becomes Home and Home Becomes Work. New York: Owl Books.
- Hulkko, Laura (2002) Työvoimatutkimuksesta saadaan tietoa lasten päivähoidosta. Hyvinvointikatsaus 4, 49-53.
- Julkunen, Raija & Nätti, Jouko & Anttila, Timo (2004) Aikanyrjähdys. Keski-ikäinen työn puristuksessa. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1993) Diskursiivinen maailma. Teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino, 17-47.
- Kinnunen, Ulla & Loikkanen, Eija & Mauno, Saija (1995) Työn ja perheen vuorovaikutus: ongelmien yleisyys, syyt ja seuraukset. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston perhetutkimusyksikön julkaisuja 5.
- Kivimäki, Riikka (1996) Yrittäjät, Perhe ja Sukupuoli. Teoksessa Merja Kinnunen & Päivi Korvajärvi (toim.) Työelämän sukupuolistavat käytännöt. Tampere: Vastapaino, 109-118.
- Kivimäki, Riikka (1997) Work and Parenthood. Teoksessa Liisa Rantalaiho & Tuula Heiskanen (toim.) Gendered Practices in Working Life. Basingstoke: MacMillan, 89-100.
- Kivimäki, Riikka (2003) Perhe tuli työelämään. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus, 186-201.
- Lehtonen, Mikko (1996) Merkitysten maailma. Kulttuurisen tekstintutkimuksen lähtökohtia. Tampere: Vastapaino.
- Leira, Arnlaug & Saraceno, Chiara (2002) Care: Actors, relationships and contexts. Teoksessa Barbara Hobson, Jane Lewis & Birte Siim (toim.) Contested Concepts in Gender and Social Politics. Cheltenham: Edward Elgar, 55-83.
- Nippert-Eng, Christena E. (1996) Home and Work: Negotiating Boundaries through Everyday Life. Chicago: The University of Chicago Press.
- Presser, Harriet B. (2003) Working in a 24/7 Economy: Challenges for American Families. New York: Russell Sage Foundation.
- Parker, Ian (1992) Discourse Dynamics: Critical Analysis for Social and Individual Psychology. London: Routledge.
- Repo, Katja (2004) Combining Work and Family in Two Welfare State Contexts: A Discourse Analytical Perspective. Social Policy & Administration 38 (6), 622-639.
- Salmi, Minna (2004a) Työn ja perheen yhteensovittamisen kentät. Teoksessa Minna Salmi & Johanna Lammi-Taskula (toim.) Puhelin, mummo vai joustava työaika? Työn ja perheen yhdistämisen arkea. Helsinki: Stakes, 1-9.
- Salmi, Minna (2004b) Arkielämä kokoaan yhteen työn ja perheen. Teoksessa Minna Salmi & Johanna Lam-

- mi-Taskula (toim.) Puhelin, mummo vai joustava työaika? Työn ja perheen yhdistämisen arkea. Helsinki: Stakes, 11-28.
- Salmi, Minna (2004c) Joko-tai vai sekä-että: työn ja perheen suhde korkeakoulutetuilla. Teoksessa Minna Salmi & Johanna Lammi-Taskula (toim.) Puhelin, mummo vai joustava työaika? Työn ja perheen yhdistämisen arkea. Helsinki: Stakes, 113-137.
- Salmi, Minna (2001) Työelämän vastuu vanhemmuudesta ja lapsuudesta. Teoksessa Marjatta Bardy, Minna Salmi & Tarja Heino (2001) Mikä lapsiamme uhkaa? Suuntaviivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun. Helsinki: Stakes, Raportteja 263, 54-57.
- Salmi, Minna (1996) Työelämän ja perhe-elämän yhdistämisen palapelit. Teoksessa Merja Kinnunen & Päivi Korvajärvi (toim.) Työelämän sukupuolistavat käytännöt. Tampere: Vastapaino, 211-231.
- Sauli, Hannele (1998) Perheet ja työ. Teoksessa Työ, aika ja elämänvaiheet. Helsinki: Tilastokeskus, 81-93.
- Sennett, Richard (2002) Työn uusi järjestys. Miten uusi kapitalismi kuluttaa ihmisen luonnetta. Suom. Eine ja David Kivinen. Tampere: Vastapaino.
- Sutela, Hanna (2004) Työajat joustavat. Hyvinvointikatsaus 2, 33- 41.
- Takala, Pentti (2002) Aikapula ja kiire lapsiperheissä. Hyvinvointikatsaus 4, 10-15.
- Takala, Pentti (2004) Lisääntyneen vapaa-ajan ja kiireen paradoksi. Hyvinvointikatsaus 2, 14-19.
- Tedre, Silva (1999) Hoivan sanattomat sopimukset. Tutkimus vanhusten kotipalvelun työntekijöiden työstä. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja nro 40. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Tedre, Silva (2004) Likainen työ ja virallinen hoiva. Teoksessa Lea Henriksson & Sirpa Wrede (toim.) Hyvinvointityön ammatit. Helsinki: Gaudeamus, 63-81.
- Uttal, Lynet (1996) Custodial Care, Surrogate Care, and Coordinated Care: Employed Mothers and the Meaning of Child Care. *Gender and Society* 10 (3), 291-311.
- Uttal, Lynet (2002) Making Care Work: Employed Mothers in the New Childcare Market. New Brunswick: Rutgers University Press.
- Vuori, Jaana (2001) Äidit, isät ja ammattilaiset. Sukupuoli, toisto ja muunnelma asiantuntijoiden kirjoituksissa. Tampere: Tampere University Press.